

A. H. M. Kerkhoff, *Honderd jaar gemeentelijke geneeskundige en gezondheidsdiensten* (Bussum: Coutinho, 1994, 158 blz., f35,-, ISBN 90 6283 964 9).

In dit boek beschrijft A. H. M. Kerkhoff, hoogleraar aan de faculteit bestuurskunde van de Universiteit Twente, de ontwikkeling van de gemeentelijke gezondheidsdiensten (GGD, voorheen de GG&GD) tot een netwerk dat zich uiteindelijk over heel Nederland uitspreidt. In 1990 werd deze mijlpaal bereikt: iedere Nederlander viel toen bij de inwerkingtreding van de wet collectieve preventie volksgezondheid onder een GGD. Dit was de aanleiding om deze korte historische verkenning te schrijven. Tot voor kort was er nog maar weinig onderzoek naar dit onderwerp gedaan. Volgens de auteur kwam dat doordat de gebeurtenissen zich voor de meeste historici te recent hadden voorgedaan, het onderwerp te bewerkelijk was en veel te moeilijk af te bakenen van andere vormen van gezondheidszorg. Daarnaast zijn de GGD's zelf te pragmatisch ingesteld om enige aandacht te schenken aan hun wortels. Het schrijven van een boek als dit valt dan ook zeker te prijzen.

De auteur probeert volgens zijn inleiding op drie vragen een voorlopig antwoord te vinden. Ten eerste wil hij de langzame groei en integratie van de verschillende GGD's in het land verklaren. Niet medische, maar politieke en economische ontwikkelingen liggen daaraan, volgens hem, ten grondslag. Het belang en de autonomie van particuliere instellingen werd vanaf het begin tot het midden van deze eeuw nog zeer benadrukt. Pas langzaamaan begonnen de gemeenten en de overheid het belang van een algemene, centraal opgezette gezondheidszorg in te zien. De late industrialisatie en urbanisatie waren hier vooral debet aan. Daarnaast gaf de ontwikkeling van de verzorgingsstaat de overheid en gemeenten meer kans de ontwikkeling binnen de gezondheidszorg te beïnvloeden. Ten tweede tracht de auteur dan ook de invloed van het spanningsveld tussen overheid en particulier initiatief op de ontwikkeling van de GGD's aan te wijzen. Hij schetst hierbij de ontwikkeling van het particuliere initiatief naar een zich geleidelijk steeds meer richten op de curatieve zorg in ziekenhuizen of thuis. Tenslotte poogt hij daarnaast ook de invloed van het spanningsveld tussen de overheid en gemeenten bij de verdeling van taken en bevoegdheden vast te leggen. De tendens was dat de overheid zich steeds meer met preventie ging bezighouden, terwijl de gemeenten de adviserende en controlerende taken behielden, naast de aandacht voor de bedrijfs- en jeugdgezondheidszorg.

Het is jammer dat het boek te weinig stil staat bij de achtergronden van de algemene gezondheidstoestand in Nederland. Ook de anekdotes, zoals toegezegd in het voorwoord, ontbreken. Hierdoor blijft dit boek slechts het zoveelste stukje van een wat traditioneel geschreven, institutionele geschiedenis. Een helder, goed opgezet werkje, maar oh zo gortdroog. De context of *couleur locale* ontbreekt voor een groot deel. Daarvoor is, zoals de auteur zelf ook stelt, meer onderzoek noodzakelijk. Een mooie monografie over een aparte GGD, bijvoorbeeld in Amsterdam, zou zeer welkom zijn. De uitgebreide literatuurlijst aan het eind van het boek kan daarbij een eerste aanzet geven.

Tenslotte wordt in het voorwoord nog de wens uitgesproken dat de huidige discussie over de bestuurlijke herindeling en schaalgrootte geen negatieve effecten zal hebben op het inhoudelijke werk van de zo zorgvuldig opgebouwde gezondheidsdiensten. Uit het hierboven geschetste beeld van het dynamische krachtenveld waarin de GGD's moeten optreden, valt te concluderen dat 1990 ondanks de door de auteur vastgelegde tendenties waarschijnlijk meer een adempauze is geweest dan een eindpunt.

J. Perry, M. Brinkman, e. a., ed., *Honderd jaar sociaal-democratie in Nederland, 1894-1994* (Amsterdam: Bert Bakker, 1994, 363 blz., f49,90, ISBN 90 351 1353 5).

Op zondagmorgen 26 augustus 1894 werd in Zwol Ie, in café De Atlas, de Sociaal-democratische arbeiderspartij in Nederland (SDAP) opgericht en ter gelegenheid van dit feit besloot de dr. Wiardi Beekman stichting, het wetenschappelijk bureau van de PvdA, een studie uit te brengen over de geschiedenis van de sociaal-democratie in ons land. De redactie schrijft in haar voorwoord, dat er tot nu toe geen goede wetenschappelijke studie van de geschiedenis der sociaal-democratie bestaat en zij voegt er wat merkwaardig aan toe dat die er naar haar mening hoogstwaarschijnlijk ook nooit zal komen. Zij had aanvankelijk het plan één schrijver uit te nodigen om de gehele uitgave te verzorgen, doch toen deze wens onvervulbaar bleek (waarom wordt niet nader vermeld) benaderde zij een aantal auteurs met de opdracht een monografie te componeren, die een zo groot mogelijke mate van homogeniteit moest vertonen. De redactie geeft geen toelichting op het feit dat in de studie als begin van de sociaal-democratische beweging in ons land wordt genomen de oprichtingsdatum van de SDAP en niet bijvoorbeeld 30 augustus 1869, de stichtingsdatum van de eerste sectie van de Internationale arbeiders associatie of 7 juli 1878, de oprichting van de Sociaal-democratische vereniging in Amsterdam of 19 maart 1882, de stichtingsdatum van de Sociaal-democratische bond.

De historicus J. Perry beschrijft de eerste periode van de SDAP (1894-1919) en hij geeft op een heldere wijze een overzicht van de discussies in de partij over strategie en tactiek tussen reformisten en marxisten. De strijd voor algemeen kiesrecht ('de roode dinsdagen'), de vraag of de SDAP al of niet zou deelnemen aan het dagelijks bestuur van de gemeenten of aan de landsregering (ter zake bij de formatie-Bos in 1913) en de befaamde revolutiedagen van Troelstra in 1918. Het deel eindigt in het jaar 1919 — een hoogtepunt in de geschiedenis van de SDAP — met de invoering van het algemeen mannen- en vrouwenkiesrecht en de achturige werkdag.

Het tweede deel van de hand van de politicoloog P. J. Knegtmans behandelt de periode tot 1946. In de jaren twintig, toen het optimisme in de SDAP hoogtij vierde, zien wij een krachtige ontwikkeling van de socialistische gemeentepolitiek, studies op het terrein van socialisatie en medezeggenschap, succesvolle anti-vlootwetacties en een grote winst bij de verkiezingen in 1925: de SDAP behaalde 24 van de 100 kamerzetels. Bijzondere aandacht besteedt de auteur aan het werk van J. Tinbergen in de SDAP, die een antwoord trachtte te geven op de economische crises en hij beschrijft op een boeiende wijze de totstandkoming van het Plan van de arbeid in het najaar van 1935. Ook de strijd van W. Banning voor handhaving van de ontwapeningseis — die het partijcongres in 1937 met grote meerderheid uit haar program liet vallen — wordt goed verwoord.

Over het tijdvak 1946-1970 schrijft de historicus D. Bosscher, waarin hij de discutabele rol van de PvdA in de kwestie rond Indonesië en Nieuw-Guinea op een kritische wijze analyseert. De wijze waarop hij het optreden van Drees als staatsman en politicus beschrijft verdient lof. De politicoloog F. Becker tenslotte schetst in zijn bijdrage over de jaren 1970-1994 de lotgevallen van het kabinet-Den Uyl ('jarenlang als de belangrijkste trofee in de sociaal-democratische prijzenkast beschouwd') en schildert een goed portret van Den Uyl als socialistisch econoom.

Honderd jaar sociaal-democratie in Nederland is een overzichtelijk en goed leesbaar boek voor de belangstellende leek. Zij die in de loop der jaren kennis hebben genomen van de vele studies over de SDAP en de PvdA en over de leidende figuren uit deze partijen zullen uit dit werk weinig nieuws vernemen. Hoewel vele personen worden genoemd die een rol hebben gespeeld in de sociaal-democratische beweging, zijn er maar enkelen die enigszins tot leven komen. Zelfs uit de beschrijving van een figuur als Troelstra blijkt nergens de grote betekenis van deze